

Fristá Hé Sextetten

1 Bakgrundshistorik

1.1 Funktion

Frista' He' Sextetten har tagit upp den gamla musiktraditionen som fanns på Fristads hed där Elfsborgs regemente hade sin övningsplats fram till 1914.

Under krigstider användes musiken aktivt i krig med signaler för ordergivning, på jägarhorn och trumma. Vid början av 1700-talet förekom krigsmusik som utfördes av 4 skallmejablåsare, 8 pipare (flöjter) och 16 trumslagare. År 1715 bestod musikkåren av 12 marschpipor, 3 hautboier, 1 dulcian samt 16 trumslagare. Det dröjde ända till år 1770 innan regementet fick en musikkår som mer liknar de ensembler vi numera förknippar med "blåsmusik". Under 1800-talet uppfanns ventilsystemen som möjliggjorde harmonispel vilket innebar att man kunde sätta ihop flera mässingsinstrument till en blåsorkester och spela harmoniell musik. Detta innebar första ledet i en utveckling som slutar med dagens "militärblåskårer" och kanske främst dagens amatörblåskårer.

Det finns ett foto bevarat från 1863:

Det visar en mässingssextett plus en trumslagare och en anförare. Det var tydligen själva musikkåren vid Elfsborgs reg:te vid den tiden. Trumslagarna - signalgivarna räknades liksom inte som musiker. De var kort och gott trumslagare. Dessa sex musiker anställdes för varje säsong och avlönades till en början av officerskåren. Sedermera bildades så kallade musikkassor som finansierades genom avgifter från regementspersonal, överskottsräntor, vissa statliga bidrag och gåvor. Regimentstrumslagaren var helårsanställd och dessutom fanns på varje kompani 2 trumslagare (vars uppgift var att "slå" signaler på trumma men även kunna blåsa signaler på jägarhorn). Dessa sistnämnda hade lön hela året men den utgick delvis i natura, d v s på samma sätt som för andra rotatesoldater. De av kompanitrumslagarna som hade fallenhet och intresse, fick sommartid utbildning av dessa korttidsanställda musiker och kunde på så vis vinna inträde i musikkåren, vilken undan för undan utökades till 36 man. Dessa korttidsanställda musiker hade ofta andra yrken vintertid – murare, snickare, skomakare etc. Det gick

knappast att försörja sig enbart på att spela vid den här tiden. I storstäderna fanns möjligheter till försörjning genom olika civila orkestrar (symfoniorkestrar) och undervisning men på landsbygden var dessa möjligheter begränsade.

I och med att det fanns yrkesmusiker under vissa tider på ett och samma ställe, dessutom återkommande vid befäls, officers, och regementsmöten, kunde de lokala musikintresserade få lektioner, både enskilt och i grupp, och på så sätt bildades under senare hälften av 1800-talet många amatörsextetter och andra utökade ensembler. Detta var mycket påtagligt i alla olika "rörelser" som florerade under denna tid. Varje rörelse med självaktning hade en egen musikkår av något slag.

Där fanns Skarpskytterörelsen, Nykterhetsrörelsen, De liberala arbetarföreningarna, Frälsningsarmén och Bruksmusikkåren. Den sistnämnda faller inte under rörelser utan var finansierade av bruken. Varje bruk hade sin egen musikkår. Dessa kårer stod i särställning genom att företaget betalade instrumenten som var de dyraste och av bästa kvalitet samt att man i anslutning till bevaringsmötena kunde engagera en eller flera yrkesmusiker som lärare under kortare eller längre tid vilket betalades av företaget i fråga. Medlemmarna i företagets musikkår var givetvis anställda, musicerade på arbetstid och åtnjöt en högre status än övriga anställda.

Detta tillsammans med frånvaro av Radio, Tv, skivor etc. gjorde att blåsmusiken och kanske framför allt sextettmusiken florerade i alla tänkbara situationer. Det torde ha gett befolkningen en rik och levande musikkultur genom att skapa feststämning och spela i tiden aktuell musik som inte var sprid till gemene man.

1.2 Förändring

Musikkåren på Fristads Hed har sett olika ut vid olika tidpunkter. Vid befäls- och officersmöten och regementsmöten hade musikkåren i sin helhet skyldighet att närvara. Vid 1:a och 2:dra klassens bevaringsmöten

kommenderades endast " 2 spel" och trumslagare per kompani. Med hjälp av dessa kunde man ibland sätta samman en sextett eller mindre musikkår. Ibland inkallades "extraspel" som avlönades ur musikkassan. Från att ha börjat som sextett växte kåren successivt och i början av 1900-talet bestod musikkåren av ca 36 man plus elever, vilket torde ha varit kårens glansperiod ifråga om tillgång och kvalitet.

1.3 Fristads Hed — Kungl. Elfsborgs regemente

Under mer än 100 år, 1797 – 1914 hade Kungl. Elfsborgs regemente sin övningsplats på Fristads Hed. Här övade de indelta soldaterna, beväringarna och i slutskedet de värnpliktiga i krigiska värv. I början var förläggningen helt fältmässig. Sedan en officerspaviljong blev uppförd år 1812, följde så småningom den ena byggnaden efter den andra. På 1880-talet ersattes tälten av manskapsbaracker och kokgropar av kokhus. Till sist kom lägerbyn att omfatta mer än ett 50-tal byggnader av vilka ett 10-tal finns bevarade idag bl a officerspaviljongen med den fina matsalen som idag är högtidssal åt regementets efterträdare sedan 1922, Fristads Folkhögskola.

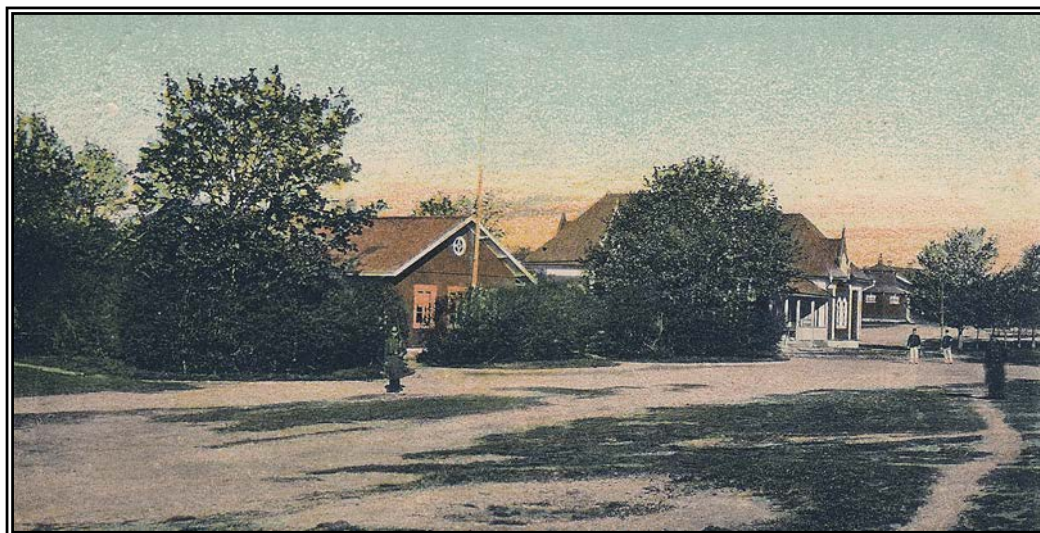
Kring och på Heden samlades ofta bygdens folk till arbete och fest. Dit kom "beväringstöser" och "knektamoror" på lördagskvällarna. "Krite-Petter". "Pilemack" och andra original flockades runt positivhalare och upptågsmakare. Knallar av olika slag gjorde goda och kanske inte så goda affärer i stånd och "futtar".

I det intensiva livet på Heden hade musiken sin givna och mycket betydelsefulla plats. Revelj och tapto klingande över nejden vid sina respektive tidpunkter, mannarna marscherade till musik och ackompanjerades vid korum. Under söndagseftermiddagarna konserterade musikkåren utanför sin fina musikpaviljong, och vid festerna på heden underhöll den och spelade upp till dans på dansbanan till soldaternas, besökarnas och den fasta ortsbefolkningens stora glädje.

-Midsommar var ju den verkligt stora högtiden på Heden... Våldigt skojigt var det... för att inte tala om regementsmusiken... de spelade till både marsch och dans... På sommarkvällarna spelade de... Vi kunde sitta hemma och lyssna, 600-700 meter från Heden när det var full konsert under fina sommarkvällar... Ja, det var vackert, berättar gamle Sven Svensson, infödd Fristadsbo, korpral på Heden och under många år vaktmästare på Fristads Folkhögskola, som efterträdde regementet 1922.

1.4 Musikpaviljongen

Musikerna på Fristads Hed hade en egen byggnad, musikpaviljongen, till sitt förfogande. Det var en stor rejäl byggnad innehållande en stor repetitionssal, en expedition för musikdirektören och en för regementstrumslagaren, matsal samt sovrum för de musikkofficerare som anställdes för kortare tid, allt detta på bottenvåningen. På andra våningen fanns logement, övningsrum samt rust-

kammare, en för instrument och en för kläder. Varje kompani var på den tiden en egen enhet med bl. a. egna förråd.

Musikpaviljongen uppfördes 1878 och försågs, i slutet av seklet, med en stor veranda. Såvitt man kan se på gamla fotografier hade byggnaden från början spåntak men vid ombyggnaden försågs den med plåttakt. Det var en mycket vacker byggnad som var välbesökt när musikerna konsertade utanför på söndagseftermiddagarna under sommarhalvåret, och mycket väl tillgodosåg musikernas behov. Sedan regementet flyttat från Fristads Hed 1914 fick byggnaden förfalla och år 1947 lät Landstinget riva den.

1.5 Fanbild

Frista' He' Sextetten använder Kungl. Älvsborgs regementes fana som notställsförhänge (schabrak) och fanbild som identifieringssymbol. Detta har gjorts möjligt efter tillstånd från dåvarande regementschefen på I 15 (Överste Henry Magnusson) i Borås. fanan tilldelades regementet 1689 och blev danskt krigsbyte vid kapitulatonen vid Tönningen år 1713.

2 Uniformer

2.1 Autentiska

Uniformen vi låtit tillverka är en svensk infanteriuniform modell 1860/72. Förebilden kom från den franska jägaruniformen från samma tid. Vapenrocken var mörkblå och byxan grå-blåmelerad på vintern och vit på sommaren. 1872 ändrades färgen på byxan till samma blå som vapenrocken. Till uniformen hörde en huvudbonad, Käppi modell 1858. Den är tung, hård och hög, vilket kan förklara att en ny huvudbonad kom redan efter 7 år. Mössan vi använder är infanteriets modell 1865, som inspirerats från amerikansk modell. Till uniformen hörde sabel och vita eller gula handskar även till vardags för officerare och underofficerare. Korpraler och manskap hade faskinkniv eller huggare. Vid högtidliga tillfällen användes paradplåt i mössan och paradeskärp runt livet, s.k. liten parad. Vid stor parad försågs mössan även med pompong och plym.

Käppi modell 1858

2.2 Unika

När vi började diskutera om uniformer fanns tre modeller på förslag, m 1845, m 1860/72 och m 1886. Av flera skäl föll valet på m 1860/72. M 1886 är den modell man idag kallar ”modell Å”. Den är inte speciellt ovanlig — det finns många exemplar bevarade och den tillverkades med sista modellår 1931. Den är framtagen med m 1845 som grund vilket gör att även denna modell förefaller mindre intressant. M 1860/72 är till skillnad från de andra två exemplaren (som är enkelknäppta) dubbelknäppt. Den finns kanske endast bevarad i två exemplar, vad som idag är känt, en sergeantsvapenrock på Kungl. Armémuseum i Stockholm (som vi rekviderat för ingående konstruktionsstudier) och en manskapsvapenrock med vit linnebyxa på I 15:s museum i Borås.

Vad gäller det musikaliska perspektivet så började epoken mässingsensembler på Fristads hed just runt 1860.

Av de blå-gråmelerade byxorna finns tyvärr inget exemplar bevarat vilket gör att färg och utformning är ganska svårbestämd. Det finns emellertid ett exemplar bevarat på Nationalmuseum i Paris, vilket torde vara en realistisk förlaga.

2.3 Sammansättning

Vi har valt gradbeteckningar med tanke på att få en varierad uniformsflora men ändå helt möjlig enligt samtida förteckningar på personal vid mötena. Sammansättningen är:

Fanjunkare

Sergeant

Korpral

Rygg

1 st fanjunkare (officersuniform utan gradbeteckningar, kan lätt göras om till valfri officersgrad)

4 st sergenter (underofficersuniform)

2 st kopraller (distinktionskopral, manskapsuniform med beteckning)

Med tanke på ålder, visdom och kunnighet kunde kanske en sextettsammansättning se ut på detta sätt. Förmodligen bestod den av 1 fanjunkare, kanske 1 sergeant och resten beväringar.

Mössor 1865 med plåt, pompong och plym, epåletter och handskar för fanjunkare

2.4 Material

I vår strävan att göra allt så autentiskt som möjligt började vi med 1.5 års forskning och uppsökning av delar till uniformerna och gamla reglementen för hur de skulle se ut. Vi kan med stolthet säga att allt material (förutom foder, sytråd och knappar) är gammalt militärt uniformsmaterial. Vad gäller knappar är de nyttillverkade av Sporrang AB vilken även gjorde knappar till militären på den här tiden.

3 Mässingsinstrument

3.1 Historiskt

Försöken att göra mässingsinstrumenten kromatiska (melodiska) genomgick olika stadier. Till en början experimenterade man med olika klaffsystem liknande träblåsinstrumentens. Framgång nåddes först ca 1815 genom *ventilsystemets* tillkomst. Uppfinningen av detta ventilsystem, *pumpventilen* (pistong), brukar tillskrivas tyskarna Stötzel och Blühmel vilket fann sin största spridning i England, Frankrike och Belgien. Ytterligare en typ av ventil, *cylinderventilen* konstruerades av österrikaren Riedl 1832 som föredrogs i de tyskspråkiga länderna.

Ventilsystemen var i första hand tänkta att ersätta de otympliga bygelsystemen på naturtönsinstrumenten (trumpeter och horn), varför de främst monterades på dessa. Men även nya instrument och instrumentfamiljer konstruerades. Några egentliga standardtyper av ventilförsedda mässingsinstrument utkristalliserades dock aldrig under 1800-talet: mångfalden av instrument är närmast oöverskådlig, något som inte minst givit upphov till besvärande terminologiska oklarheter. Här skall beröras problemen kring de två instrumentkategorierna *bygelhorns-* och *kornettinstrument*, som under 1800-talets förra hälft utvecklades ur de koniska signalhornet (buglehorn) resp. det cirkulära posthornet.

3.1.1 Bygelhornsinstrument

Bygelhornsinstrumenten har en konisk borrhingsprofil, en vid mensur som medger användandet av instrumentets pedaltöner, och (som regel) en konisk anstoss (rördelen som leder fram till själva klockstycket) utan nämnvärt utsvängt klockstycke. Ur bygelhornsinstrumenten konstruerades en rad olika instrument (– familjer) med avseende på mensur och borrhingsprofil. Till de mer livskraftiga av dessa hörde *Flygelhornsfamiljen* och *Saxhornsfamiljen* (till bygelhornsfamiljen brukar t. ex. också de italienska *Flicorni-* och de franska *Néo-Alto-instrumenten* räknas). Båda byggdes i samma storlekar (dock ej Saxhorn i F) och stämningar:

Flygelhorn
Flygelhorn i Ess (piccola)

Saxhorn
Petit Saxhorn i Ess

Flygelhorn i B (sopran)	Saxhorn Soprano i B
Althorn i Ess	Saxhorn Alto i Ess
Tenorhorn i B	Saxhorn Baryton i B
Basflygelhorn (el. Bariton) i B	Saxhorn Basse i B (eng. Euphonium)
Bastuba i F	
Bastuba i Ess	Saxhorn Contrebasse i Ess

Flygelhornets tidigaste utvecklingsskede är i många avseende höljt i dunkel men torde huvudsakligen ha ägt rum i Österrike under 1820-30-talet. Saxhornen däremot patenterades 1843 av den franske instrumentmakaren A. J. Sax. Saxhornfamiljen var mer enhetlig än flygelhornsfamiljen, då de relativa proportionerna mellan de olika instrumentstorlekarna var tämligen konstanta. Detta medförde att saxhornen sinsemellan var mer homogena i klangen än flygelhornen. Annars var inte mycket mer än namnet "Saxhorn" nytt. Båda instrumentfamiljerna byggdes i olika skepnader: klockstycket riktat framåt (trumpetform), Klockstycket riktat uppåt (tubaform) och i ovala och cirkulära former. Saxhornen vann huvudsakligen spridning i England-Frankrike-Belgien och var som regel försedda med pumpventiler. Flygelhornen föredrogs däremot i Tyskland-Österrike, och hade cylinderventiler. Bygelhornsinstrument överhuvudtaget anblåstes med djupa, närmast koniska munstycken (valt-hornslänkande), vilka bidrog till instrumentens mjuka och relativt övertonsfattiga klang.

3.1.2 Kornettinstrument

Kornetten utvecklades i Frankrike ur det cirkulära posthornet. I likhet med bygelhornen hade den en konisk borrhning men med en trängre mensur (vilket gör instrumentets pedaltoner ospelbara). Kornetten kan i detta avseende sägas vara ett mellanting mellan trumpet och bygelhorn. Vanligtvis är kornetten försedd med pumpventiler (cornet a pistong) och anblåses med ett skålformat munstycke (likt trumpetens). Kornetten tillverkades vanligtvis endast i de övre stämlägena (Piccola i Ess, Sopran i B och Alt i Ess). Av dessa var B-kornetten den mest använda. I England-Frankrike-Belgien användes B-kornetten istället för saxhornet i B. Det är denna så kallade B-pistong, som ger dessa länders musikkårer deras karakteristiska klang.

3.1.3 Något om svenskt blåskårsinstrumentarium 1850-1900 (mässingsinstrument)

Vid studiet av det svenska mässingsinstrumentariet är det viktigt att hålla i minne, mångfalden av koniska mässingsinstrument.

Samtida fotografier av svenska blåskårer visar att instrumenten hade cylinderventiler och som regel koniska klockstycksdelar. Det kan också sant att huvuddelen av de importerade instrumenten kom från Tyskland. Det kan även anses att instrumentfirman Ahlberg och Ohlsson åtminstone i sin tidigare produktion använde tyska instrument som förebilder. Vidare övertogs i Sverige benämningarna på instrumenten, nämligen, *kornett, alt-horn, tenorhorn, bariton och tuba*. De fyra sistnämnda instrumenten hör ju uppenbart till flygelhornsinstrumenten. Men även benämningen "kornett" avsågs ett flygelhornsinstrument. Förklaringen härtill är att de två minsta flygelhornen redan kring mitten av 1800-talet benämndes kornetter i Tyskland. *Dessa skall inte sammanblandas med de egentliga kornetter som användes i England-Frankrike-Belgien. Den "svenska kornetten" är ett flygelhorn.* De svenska blåskårearna övertog alltså de tyska instrumenttyperna, flygelhorn med cylinderventiler, men också instrumentbenämningarna.

Arrangemang för mässingssextett innehöll alltid följande stämmor:

Esskornett,
B-kornett,
Althorn (i Ess),
Tenor (– horn, – basun) 1,
Tenor (– horn) 2
Bastuba.

Stämmorna benämns alltså efter flygelhornsinstrumenten. Möjligt är att vissa instrument (av t. ex. de importerade) snarare borde hänföras till exempelvis kornettfamiljen än till flygelhornsinstrumenten. De skillnader som fanns mellan de olika instrumentfamiljerna bekymrade emellertid inte den tidens svenska musiker liksom inte heller instrumenthandlare eller de personer som upprättade inventarieförteckningar över instrument. Så t. ex. benämndes det alt-instrument i Ess som användes till att spela althornsstämman på "althorn", även om det snarare borde räknas till den egentliga kornettfamiljen, bl. a. av den anledningen att dess mensur inte medgav användandet av pedaltoner. Samma mångfald av instrument och samma praxis att benämna efter stämman möter vi också bl. a. i USA under senare hälften av 1800-talet.

Det svenska bleckblåsinstrumentariet utgjordes alltså huvudsakligen av cylinderventilförsedda flygelhornsinstrument efter tysk förebild. Vissa undantag har dock förmodligen förekommit.

Mässingssextetten hade idealt sett en tämligen homogen, hornliknande och dämpad klang, helt skild från t.ex. dagens "brassensemble" (trumpeter, tromboner, valthorn och tuba), som huvudsakligen består av trumpetbesläktade instrument med principiellt cylindrisk borrhningsprofil.

Det fanns ett instrument i 1800-talets svenska musikkårer, som varken hörde till bygelhorn- eller kornettinstrumenten, nämligen *ventilbasunen*. Den blev inte särskilt vanlig förrän på 1880-talet. Ventilbasunen har en

huvudsaklig cylindrisk borrhning, men såväl i klang som i artikulation skiljer den sig från dragbasunen (trombonen). I jämförelse med ett tenorhorn är Ventilbasunens klang mera spröd och övertonsrik.

För stämbesättningar som inkluderar träblåsinstrument utgör oktetten en grundform; tre trä- (flöjt och två klarinetter) och fem mässingsstämmor (ofta: esskornett, althorn, två tenorbasuner och tuba; ev. med trumpet (inte B-kornett, möjligen B-pistong som ju är ett annat instrument). Oktetterna blev mycket vanliga c:a 1870-1930 och t.o.m. senare, men det gäller bland yrkesmusiker (militärmusiker), inte så mycket bland amatörer där Oktetten inte blev någon vanlig besättningstyp. De rena mässingsensemblerna dominerade och just mässingssextetten kan anses vara typisk för en svensk instrumentbesättning. Typiskt svenskt är också det speciella bruket av Esskornetten (i betydelsen svensk kornett ur flygelhornsfamiljen) och senare Ventilbasunen. Ess-kornetten blev aldrig särskilt företrädd vare sig i Tyskland eller Österrike. I Sverige kom den att begagnas som det ledande melodiinstrumentet. Ventilbasunen förekom också den endast sporadiskt i utlandets blåskåarer, och då som ackompanjemangsinstrument. I Sverige blev den bärande av den signifikanta obligata kantilena-stämman i tenorläge. Genom små stämbesättningar, som kvintetter och sextetter, framskapades en blåsklang som kan anses vara typisk för Sverige, ett särmerke som ytterligare accentuerades genom det speciella bruket av Ess-kornetten och Ventilbasunen.

Slagverksinstrument torde ha inskränkt sig till liten trumma (eller marschtrumma, viveltrumma) och bastrumma. Becken (cymbaltallrikar) har förmodligen inte varit så vanligt förekommande.

3.2 1800-talet / 1900-talet

Mässingsinstrument med cylinderventiler har i Sverige tillverkats från 1840-talet fram till mitten av 1900-talet. På 1800-talet gjordes instrumenten med så kallat "romantisk ton". Det innebar att klockstycksdelen gjordes med en jämn stigande koning. På kornetterna blev det nästan inget utsvängt klockstycke alls utan bara en vikt kant. På de grövre instrumenten blev klockstycket något större. Tönen i dessa instrument blev extra övertonsfattig vilket resulterade i en mörkare och dovre klang. I början på 1900-talet ändrade man utformningen för att få en mer övertonsrik klang, förmodligen för att dessa instrument skall passa bättre ihop med övertonsrika trumpeter, tromboner, valthorn och pistonger (eng. kornetter). På dessa instrument ökade koningen för att avsluta ett klockstycke som var helt utsvängt i förhållande till koningen.

3.3 Svenska/Utländska

Förutom den inhemska tillverkningen, företrädd av Wahls i Landskrona, bedrevs en omfattande import av mässingsinstrument, främst från Tyskland. De importerade instrumenten var som regel billigare och hade i första hand funnit avsättning i de civila musikkårerna. Vad kostade då instrumenten till en mässingssextett? I en priskurant från A. Th. Nilssons musikhandel i Norrköping, tryckt 1892, saluförs tre olika kvaliteter och prislägen: tyska, prima tyska och svenska. De tyska instrumenten uppges vara tillverkade av Tysklands förnämsta instrumentfirma, och alla vara försedda med prima cylinderventiler. De svenska tillverkades av Ahlberg & Ohlsson i Stockholm. En ordinär mässingssextett (Esskornett, B-kornett, Althorn, 2 tenorinstrument och Bastuba) kostade då enligt de tre olika alternativen tyska; 230 kr, prima tyska; 335 kr och svenska; 795 kr. Det förelåg alltså en avsevärd skillnad mellan det billigaste och det dyraste alternativet.

Även trummorna indelades i samma kategorier. Marschtrumma med stockar och Bastrumma med klubba, tyska: 70 kr, prima tyska: 90 kr, och svenska: 130 kr. Musikkåarer med bättre ekonomiska resurser (bruks- och

skarpskytte- musikkårer) tycktes ha köpt svenska instrument, medan däremot Godtemplar- och Frälsningsarméns- musikkårer och liknande fick hålla till godo med importerade.

3.4 Tillverkare

Den första och under ett tiotal år den ende, tillverkaren av mässingsinstrument med ventiler var instrumentmakaren Jacob Valentin Wahl (1801-1887) i Landskrona. Wahl tillverkade huvudsakligen träblåsinstrument. Redan i mycket unga år erhöll han ett visst erkännande för dessa, och hans inval som associé i Kungl. Musikaliska Akademin 1841 var en följd av uppskattning han rönt som byggare av träblåsinstrument. Wahl tillverkade även en del mässingsinstrument, dock utan ventiler. I början av 1840-talet inledde emellertid Wahl även tillverkning av ventilförsedda mässingsinstrument, förmodligen företrädesvis de nya bygelhornsinstrumenten. Firman växte i storlek samtidigt som träblåsinstrumenttillverkningen vid 1840-talets slut upphört till förmån för tillverkningen av mässingsblåsinstrument. Detta antyder en stor efterfrågan på de senare. Anledningen till att Wahl så hastigt la om sin produktion är oklar. I hans dödsruna heter det bl. a.: ”På uppmaning af enskild person började han på början af 1840-talet att slå sig på tillverkning af de då vid alla musikkårer antagna mässingsinstrumenten, och genom tillämpning af sina kunskaper i musikens teori och matematik lyckades han åstadkomma instrument som genom sin rena, mjuka och fylliga ton öfverträffade de förut befintliga och som ännu idag bibehålla sitt företräde framför andra tillverkningar”.

Det förefaller dock rimligt att Wahl, som hade många kontakter med militärmusikkårer som instrumentleverantör, själv skulle ha förutsett det nya bleckinstrumentariets framtida roll. I Militärmusikkårererna såg Wahl en ny marknad, vilket medgav en hastig omläggning och expansion av verksamheten; i slutet på 1840-talet hade han ett tiotal medhjälpare.

På 1850-talet började emellertid Wahls firma att minska i storlek. Orsaken härtil var förmodligen konkurrensen från den i Stockholm grundade firman Ahlberg & Ohlsson, som i drygt ett sekel skulle komma att dominera den svenska tillverkningen av mässingsinstrument. Företagets grundare, Olof Ahlberg och Lars Ohlsson, hade varit anställda hos Wahl fram till 1850. De bådas beslut att starta eget företag indikerar den växande och attraktiva marknad som måste ha funnits. Firman som enbart tillverkade mässingsinstrument, expanderade starkt på 1860-talet, då inte minst på grund av den mängd skarpskyttemusikkårer som då bildades. Ahlberg & Ohlsson levererade instrument till samtliga arméns musikkårer men även till bruks- och andra civila musikkårer.

4 Repertoar

4.1 Historiskt

Då militärmusikkårererna under första hälften av 1800-talet dels ändrade sitt instrumentarium, dels växte i storlek, gjorde sig behovet av lämplig repertoar allt mer gällande. Bl. a. tillkomsten av en mängd nya instrument och växlingen i fråga om stämbesättningar gjorde att tonsättarna brast i såväl kunskaper som i intresse när det gällde att komponera musik för musikkårererna. I stället kom arrangemang av musikverk skrivna för andra typer av ensembler, vokala eller instrumentala, att utgöra merparten av militärmusikkårerernas repertoar. Dessa arrangemang skrevs vanligtvis av någon militär musikdirektör eller musikunderofficer. det är rom regel också militärmusiker som komponerat den lilla kvantitet musik, främst marscher, som är avsedd direkt för musikkår.

Samma typ av repertoar spelades av de civila musikkårererna. dessa övades som regel av militärmusiker, som vanligtvis skaffade lämpligt notmaterial från sitt regemente. För musikkårer som inte hade direkt kontakt med någon militärmusiker fanns möjligheten att per post låna (mot en viss avgift) eller köpa ett partitur och sedan på egen hand skriva ut stämmor för respektive instrument.

4.2 Tryck / Handskrift

Tryckta musikaler för musikkår var sällsynta, men i de fall de förekom, användes ofta ett s.k. övertryck, en litografisk metod. Musikkårerernas repertoar, såväl den civila som den militära, kan i stor utsträckning sägas ha varit den samma som den som under vårt tidsavsnitt spreds i form av klaverutdrag och fyrehändiga klaverarrangemang. Klaveret, som hörde hemma i de burgnare hemmen, fungerade som en förmedlare av icke minst den nya och populära musiken. Mot slutet av 1800-talet kom A. Th. Nilssons Musikhandel i Norrköping att ge ut tryckta musikaler inbundna i numrerade häften i större omfattning.

4.3 Kategorier

De typer av musikkårer som nämns här, med undantag av Frälsningsarméns musikkårer, hade större delen av repertoaren gemensam. Med stark schematisering kan man tala om företrädesvis följande kategorier.

Utdrag ur operor

Operan var den musikform som tilldrog sig störst uppmärksamhet under hela 1800-talet, något som framgår inte minst av samtidens musiktidskrifter. Musikkårens konsertprogram var som regel uppbyggda kring utdrag ur diverse nummeroperor dvs. kortare avsnitt såsom arior och marscher. Dessa kunde vara sammanlänkade till potpurrier och fantasier. Denna centrering av konsertprogrammen kring operamusik var inte något typiskt för de svenska musikkårens, utan förekom även t ex i Tyskland och USA.

Seriösa småstycken

Under denna oprecisa rubrik sammanförs här smärre karaktärsstycken, romanser, konsertvalser och – polkor, och stilsrad dansmusik.

Fosterländsk-nationalromantiska stycken

Hela 1800-talet präglades av en nationell-folklig ideologi. Som förmedlare av denna ideologi verkade bl. a. sångkören, icke minst manskören, för vilka repertoaren med ett starkt fosterländskt innehåll växte fram. Under 1800-talet framkom också ett stort intresse för den folkliga visan och folkmusiken. Att inslaget av arrangerad körsång var så stort beror antagligen på att musikkårens avsågs kunna ackompanjera unison sång. Arrangemang av folkmusik framfördes vanligtvis i form av potpurrier.

Marscher och signaler

Förutom militärmarscher, såsom Finska rytteriets marsch och Kungl. Kronobergs regementes marsch, fanns också sorgemarscher på de flesta musikkårens repertoar. Till de vanligaste hörde Karl XV:s sorgemarsch av Nordqvist, Chopins sorgemarsch och Lincolns sorgemarsch. I samband med Skapskytterörelsen komponerades en hel rad marscher för denna. I militära sammanhang användes de flesta kategorier av musik vid olika tillfällen. Tapto och revelj tillsammans med olika signaler, t ex matsignal, får representera den form av funktionsmusik som här användes.

Musik med kyrklig funktion

Under denna något missvisande rubrik kan föras främst koraler för korungudstjänster och liknande.

Dansmusik

Dansrepertoaren innehöll de danser som var populära under 1800-talets senare hälft dvs. vals, polka mazarinka, galopp, francaise, rheinländer och hambo.